

Paweł Szewczyk

Uniwersytet Opolski

ORCID: 0000-0003-2127-4003

ZASADY ODPOWIEDZIALNOŚCI ZA SZKODĘ WYRZĄDZONĄ PRZEZ OBIEKT KOSMICZNY WYNIESIONY PRZEZ RZECZPOSPOLITĄ POLSKĄ W PRZESTRZEŃ KOSMICZNĄ

Wprowadzenie

Regulacje prawne albo tworzone są jako odpowiedź na zdarzenia, które już zaistniały, albo to stanowione prawo antycypuje pewne zdarzenia niemające nigdy wcześniej miejsca. W obydwóch przypadkach możemy znowelizować już obowiązujące przepisy prawa bądź utworzyć kolejny akt prawny. Projekt ustawy z dnia 10 lipca 2017 r. o działalności kosmicznej oraz Krajowym Rejestrze Obiektów Kosmicznych¹ stanowi nowy akt prawny, gdyż brak w polskim systemie prawnym ustawy regulującej ten zakres przedmiotowy i podmiotowy. Twórcy przywołanego projektu starają się antycypować pewne zdarzenia, niemające wcześniej miejsca, lecz z dużą dozą prawdopodobieństwa mogące w niedalekiej przyszłości zaistnieć. Projekt ten nie stanowi jednak awangardy na tle ustawodawstwa innych państw. Ponadto pozostaje jedynie konsekwencją szeregu regulacji prawnych obowiązujących już od wielu lat, jak chociażby Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody kosmiczne sporządzonej w Moskwie, Londynie i Waszyngtonie z 29 marca 1972 r., która weszła w życie w stosunku do Rzeczypospolitej Polskiej 25 stycznia 1973 r.² Tym bardziej zatem ustawa tego rodzaju jest niezwykle potrzebna i bezsprzecznie wypełnia lukę w polskim ustawodawstwie. Regulacje odnoszące się do eksploracji kosmosu, zważywszy na lawinowy rozwój technologiczny i jego powszechne wykorzystanie – również

¹ Projekt ustawy o działalności kosmicznej oraz Krajowym Rejestrze Obiektów Kosmicznych z dnia 10 lipca 2017 r., <https://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12300856/12449052/12449053/dokument300886.pdf> (1.09.2022).

² Konwencja o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne, sporządzona w Moskwie, Londynie i Waszyngtonie 29 marca 1972 r. (Dz.U. 1973, nr 27, poz. 154), dalej: Konwencja o międzynarodowej odpowiedzialności.

w przestrzeni kosmicznej – nie wydają się być potrzebą jutra, lecz są dzisiejszym zapotrzebowaniem. Już tylko z tych wymienionych powodów podjęte prace nad analizowanym projektem ustawy należy oceniać pozytywnie.

Regulacje prawne dotyczące odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną w przestrzeni kosmicznej należy odnieść do trzech reżimów. Pierwszy – międzynarodowe prawo kosmiczne – został przyjęty przez państwa, powszechnie obowiązuje i stanowi normy bezwzględnie obowiązujące dla dwóch pozostałych reżimów. Drugi – prawo organizacji międzynarodowych – wywodzi się z niemocy państw niemogących pojedynczo osiągnąć zamierzonych celów i odnosi się do szeroko lub wąsko wyspecjalizowanych organizacji międzynarodowych, przedmiotowo skierowanych na praktyczne działania w przestrzeni kosmicznej. Trzeci – prawo wewnętrzne poszczególnych państw – to obecnie coraz częściej występujący reżim, m.in. zabezpieczający prywatny i państwowy kapitał umożliwiający działania w przestrzeni kosmicznej³. Natomiast eksploracja kosmosu w ujęciu podmiotowym jest i może być podejmowana przez następujące podmioty: państwa, organizacje międzynarodowe, międzynarodowe korporacje, a także osoby fizyczne i prawne. W szczególności sposób w tym „nowym wyścigu kosmicznym” biorą udział dwie ostatnie kategorie podmiotów. Takie podmioty, jak Virgin Galactic czy SpaceX, konkurując w zakresie komercyjnych lotów kosmicznych, uruchamiają nieznaną wcześniej gałąź gospodarki określaną mianem *kosmicznej turystyki*⁴.

Na tym tle w obszarze postulowanego polskiego prawa wewnętrznego powstał projekt ustawy z dnia 10 lipca 2017 r. o działalności kosmicznej oraz Krajowym Rejestrze Obiektów Kosmicznych. Podejmuje on ważny aspekt regulacji zabezpieczenia prywatnego i państwowego kapitału umożliwiającego działania w przestrzeni kosmicznej. Działalność kosmiczna, np. w zakresie technik satelitarnych, może mieć bowiem w przyszłości niebagatelne znaczenie dla rozwoju polskiej gospodarki, powstania nowych miejsc pracy czy zaistnienia polskich podmiotów gospodarczych na arenie międzynarodowej⁵. Ów projekt zatem wymaga rozważnego ujęcia zastosowanych regulacji, gdyż jego treść nie powinna odnosić się do okoliczności zastanych, lecz winna antycypować zakres podmiotowy i przedmiotowy, w szczególności w odniesieniu do wciąż postępującego rozwoju technologicznego.

³ S.M. Grochalski, *Rozwój (dynamika) prawa kosmicznego. Od „monopolu” reżimu międzynarodowego do współczesnych regulacji w systemach prawa wewnętrznego. Zarys problemu* [w:] *Prawo lotnicze i kosmiczne oraz technologie – nowe wyzwania*, red. E. Dynia, M. Pączek, Rzeszów 2019, s. 220–226.

⁴ A. Forganni, *The potential of space tourism for space popularisation: An opportunity for the EU Space Policy?*, „Space Policy” 2017, vol. 41, s. 49.

⁵ K. Myszone-Kostrzewa, *Polska wobec wyzwań stawianych w dziedzinie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej* [w:] *Prawo międzynarodowe – teraźniejszość, perspektywy, dylematy. Księga Jubileuszowa Profesora Zdzisława Galickiego*, red. E. Mikos-Skuza, K. Myszone-Kostrzewa, J. Poczobut, Warszawa 2013, s. 391–405.

Autor w niniejszym artykule postawia tezę, iż w naszym państwie należy niezwłocznie wprowadzić wewnętrzne szczegółowe regulacje dotyczące odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez obiekt kosmiczny. Przedstawioną tezę tylko pozornie można byłoby uzasadnić na podstawie umów międzynarodowych, których Rzeczpospolita Polska jest stroną. Niemniej dość niecodzienny zakres postulowanych regulacji może podawać w wątpliwość realną potrzebę, a zatem i cel istnienia tego rodzaju postanowień ustawowych. Z tego powodu należy postawić pytanie: czy i ewentualnie w jaki sposób winno się unormować zasady, procedurę, zakres podmiotowy i przedmiotowy odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez obiekt kosmiczny? W kontekście tytułowej problematyki przeanalizowano wybrane umowy międzynarodowe odnoszące się zarówno do państw, jak i organizacji międzynarodowych oraz projekt polskiej ustawy mogącej stanowić swoiste remedium na postulowane unormowania. Zastosowana metodologia badań własnych posłużyła gromadzeniu wiedzy teoretycznej, by w konsekwencji można ją było poprawić lub zweryfikować.

Zasady odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez obiekt kosmiczny w oparciu o wiążące Rzeczpospolitą Polskę umowy międzynarodowe

W pierwszej kolejności warto przywołać postanowienia aktu prawa międzynarodowego, który chronologicznie jako jeden z pierwszych związał regulacjami nasze państwo w zakresie odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez obiekt kosmiczny. Układ o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi, sporządzony w Moskwie, Londynie i Waszyngtonie 27 stycznia 1967 r., wszedł w życie w stosunku do Polski 30 stycznia 1968 r. Na szczególną uwagę zasługuje jego art. VII stanowiący, iż państwo będące stroną tej umowy, które wypuszcza albo powoduje wypuszczenie obiektu w przestrzeń kosmiczną, jak również państwo będące stroną tej umowy, z którego terytorium albo urządzenia obiekt zostaje wypuszczony, ponosi międzynarodową odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez taki obiekt nie tylko w przestrzeni kosmicznej, ale też na Ziemi oraz w przestrzeni powietrznej wobec innego państwa-sygnatariusza tej umowy, jego osób fizycznych lub prawnych. Postanowienie to ma na celu zagwarantowanie, iż działalność kosmiczna bez względu na podmiot, który ją realnie prowadzi, pozostanie zgodna z prawem międzynarodowym. Co więcej, w ten sposób usunięto wątpliwości co do podmiotu odpowiedzialnego za szkody wyrządzone przez obiekt kosmiczny i niejako wymuszono autoryzację oraz nadzór tego podmiotu odpowiedzialnego nad działalnością kosmiczną⁶.

⁶ P.S. Dempsey, *National Laws Governing Commercial Space Activities: Legislation, Regulation, & Enforcement*, „Northwestern Journal of International Law & Business” 2016, vol. 36, issue 1, s. 8–9.

Wyżej opisane postanowienie w zakresie prerogatyw do wypuszczonego obiektu w przestrzeń kosmiczną uzupełnia art. VIII analizowanego aktu prawnego, w myśl którego państwo będące zarówno stroną tej umowy, jak i państwem rejestrującym obiekt wypuszczony w przestrzeń kosmiczną, zachowuje jurysdykcję i kontrolę nad tym obiektem oraz nad znajdującą się na jego pokładzie załogą. Ponadto wedle przytoczonego art. VIII zd. 2 państwo to zachowuje nienaruszoną własność na tym obiekcie, jak również w zakresie części składowych tego obiektu nie tylko w przestrzeni kosmicznej, na ciele niebieskim, ale też po powrocie obiektu lub jego części na Ziemię. Stąd państwo-strona Układu uzyskuje prawo żądania zwrotu zarejestrowanego obiektu lub jego części znalezionych na terytorium innego państwa-sygnatariusza Układu, jeśli dostarczy dane umożliwiające identyfikację tego obiektu lub jego części – o czym wyraźnie stanowi art. VIII zd. 3 Układu⁷.

Regulacje dotyczące odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez obiekt kosmiczny uszczegółowia późniejszy pod względem chronologicznym akt prawa międzynarodowego, tj. Konwencja o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne sporządzona w Moskwie, Londynie i Waszyngtonie 29 marca 1972 r. Już w jej art. II zapisano, że państwo wypuszczające pozostaje bezwzględnie zobowiązane do zapłaty odszkodowania za szkodę wyrządzoną przez wypuszczony przez to państwo obiekt kosmiczny. Poprzez *państwo wypuszczające w przestrzeń* Konwencja o międzynarodowej odpowiedzialności zgodnie z art. I lit. c określa państwo, które wypuszcza lub powoduje wypuszczenie obiektu kosmicznego, a także państwo, z którego terytorium lub urządzeń wypuszczono obiekt kosmiczny. Unormowania te stanowią zatem powtórzenie zapisów zawartych w art. VII Układu. Na uwagę zasługuje jednak brak wskazywania w Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności dodatkowych przymiotów państwa zobowiązanego, które jak w przypadku Układu, nie jest już określane jako państwo-strona tego aktu, tylko po prostu jako „państwo wypuszczające” (ang. *a launching State*; ros. *запускающее государство*), co pozwala na interpretacje rozszerzającą jako: każde „państwo wypuszczające”. Ponadto państwo wypuszczające do zapłacenia odszkodowania jest zobowiązane bezwzględnie (ang. *launching State shall be absolutely liable to pay compensation*; ros. *запускающее государство несет абсолютную ответственность за выплату компенсации*)⁸, tym samym

⁷ Układ o zasadach działalności państw w zakresie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej łącznie z Księżycem i innymi ciałami niebieskimi, sporządzony w Moskwie, Londynie i Waszyngtonie 27 stycznia 1967 r. (Dz.U. 1968, nr 14, poz. 82), dalej: Układ.

⁸ Zgodnie z art. XXVIII Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne jej teksty, m.in. w języku angielskim i rosyjskim, są jednakowo autentyczne. Convention on the international liability for damage caused by space objects. Opened for signature at London, Moscow and Washington on 29 March 1972, <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20961/volume-961-I-13810-English.pdf> (1.09.2022); Конвенция о международной ответственности за ущерб, причиненный космическими объектами, Москва–Лондон–Вашингтон, 29 марта 1972 г., <https://base.garant.ru/2540324/> (1.09.2022).

charakter stosunku zobowiązaniowego znów wydaje się dawać prawo do występowania z roszczeniem wobec wszystkich państw, których obiekt kosmiczny wyrządził szkodę, bez względu na to, czy są to państwa-strony Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności.

Artykuł III Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności wprowadza odpowiedzialność na zasadzie winy w przypadku szkody wyrządzonej gdziekolwiek indziej niż na powierzchni Ziemi obiektowi kosmicznemu, osobom lub majątkowi na pokładzie takiego obiektu kosmicznego przez obiekt kosmiczny innego państwa wypuszczającego. Skoro zatem istnieje wyłączenie jedynie co do powierzchni Ziemi, to na zasadzie *a contrario* odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez obiekty kosmiczne na zasadzie winy dotyczy nie tylko przestrzeni kosmicznej, ale też i przestrzeni powietrznej. Odpowiedzialność na zasadzie winy ciąży zarówno na państwie, jak i osobach, za które to państwo jest odpowiedzialne. Aby zatem zaistniała odpowiedzialność na zasadzie winy, musi nastąpić zdarzenie będące skutkiem zawinionego działania lub zaniechania, szkoda i związek przyczynowy między tym zdarzeniem i szkodą. Zawinione działanie lub zaniechanie należy oceniać w kontekście zarówno bezprawności, jak i w kontekście sprzeczności z zasadami społecznymi, dobrymi obyczajami, czyli nie tylko jako nakazane lub zakazane normą prawną, lecz również powszechnie akceptowanymi standardami nakazującymi lub zakazującymi określonego zachowania. Dane zdarzenie może nastąpić na zasadzie winy umyślnej, kiedy występuje zamiar bezpośredni, a zatem wola naruszenia norm, zasad, standardów, albo zamiar ewentualny, gdy owo naruszenie jest przewidywane i istnieje zgoda, by do naruszenia ewentualnie doszło. Należałoby też rozważyć winę nieumyślną, a zatem naganność jakiegoś działania lub zaniechania przy nieświadomości tej naganności lub bezpodstawnym przeświadczeniu, iż skutków owej naganności się uniknie⁹. W tym miejscu warto zaznaczyć, iż Układ – w przeciwieństwie do Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności – nie wprowadza odpowiedzialności za szkodę na obiekcie kosmicznym na zasadzie winy, co może pozwalać na interpretację, iż państwa-strony Układu ponoszą odpowiedzialność międzynarodową na zasadzie ryzyka za swoją działalność w przestrzeni kosmicznej.

Inne okoliczności natomiast reguluje art. IV Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności, ponieważ jego treść przewiduje możliwość wyrządzenia szkody państwu trzeciemu lub jego osobom fizycznym lub prawnym na skutek szkody wyrządzonej przez obiekt kosmiczny jednego państwa obiektowi kosmicznemu innego państwa. W przypadku takiego zdarzenia Konwencja o międzynarodowej odpowiedzialności wprowadza odpowiedzialność solidarną dwóch tych państw wypuszczających swoje obiekty kosmiczne wobec państwa trzeciego¹⁰. Na tej

⁹ Por. A. Olejniczak, komentarz do art. 415 [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III: *Zobowiązania – część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2013, s. 417–430.

¹⁰ P. Mendes de Leon, H. van Traa, *Space Law* [w:] *The practice of shared responsibility in international law*, red. A. Nollkaemper, I. Plakokefalos, Cambridge 2017, s. 461.

podstawie państwo trzecie ma prawo wystąpić z roszczeniem o naprawienie szkody zarówno wobec tych dwóch państw wypuszczających swoje obiekty kosmiczne, jak i może to uczynić wobec każdego z tych państw z osobna. Natomiast gdy tylko jedno z tych państw naprawi szkodę w całości, to z tytułu odpowiedzialności solidarnej będzie mogło wystąpić do drugiego o zwrot odpowiedniej części tego świadczenia. Te dwa państwa odpowiadają solidarnie wobec państwa trzeciego na zasadzie ryzyka, jeżeli szkodę wyrządzono trzeciemu państwu na powierzchni Ziemi lub statkowi powietrznemu tego państwa trzeciego podczas lotu. Natomiast owe dwa państwa odpowiadają solidarnie wobec państwa trzeciego na zasadzie winy, jeżeli szkodę wyrządzono obiektowi kosmicznemu trzeciego państwa lub osobom lub majątkowi na pokładzie takiego obiektu kosmicznego gdziekolwiek indziej niż na powierzchni Ziemi.

Ogólna odpowiedzialność solidarna spoczywa również na państwach, które wspólnie wypuszczą obiekt kosmiczny. W tym wypadku państwu, które zaspokoiło roszczenia z tytułu szkody w swoim imieniu, jak i pozostałych zobowiązanych solidarnie państw, także przysługuje roszczenie o zwrot odpowiedniej części tego świadczenia. Państwo trzecie nie traci też i w tym wypadku prawa do wystąpienia z roszczeniem o naprawienie całości lub części szkody zarówno wobec jednego, kilku, jak i wszystkich zobowiązanych solidarnie państw, które wspólnie wypuściły obiekt kosmiczny będący przyczyną szkody. Za państwo wspólnie wypuszczające obiekt kosmiczny, a zatem odpowiedzialne solidarnie, uważa się również państwo, z którego terytorium obiekt kosmiczny wypuszczono.

Wedle art. VI Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności państwo zobowiązane do naprawienia szkody może czynić starania celem wyłączenia lub ograniczenia swojej odpowiedzialności, jeżeli państwo roszczące w całości albo w części przyczyniło się do szkody w ramach rażącego niedbalstwa lub czynu bądź zaniechania obarczonego zamiarem wywołania szkody. Ciężar dowodu spoczywa jednak na państwie starającym się wyłączyć lub ograniczyć swoją odpowiedzialność, a nie na państwie roszczącym. Nawet jednak wykazanie przez państwo zobowiązane do naprawienia szkody, iż państwo roszczące przyczyniło się do szkody w ramach rażącego niedbalstwa lub czynu bądź zaniechania obarczonego zamiarem wywołania szkody, nie będzie skuteczne, jeżeli państwo zobowiązane dopuściło się szkody na skutek naruszenia prawa międzynarodowego, w szczególności Karty Narodów Zjednoczonych i Układu.

Konwencja o międzynarodowej odpowiedzialności w art. X wprowadza też swoje okresy przedawnienia. Zgodnie z art. X ust. 1 z roszczeniem o odszkodowanie można wystąpić nie później niż w ciągu roku od dnia powstania szkody lub ustalenia państwa wypuszczającego, które ponosi odpowiedzialność. Natomiast gdyby państwo roszczące w ciągu roku od powstania szkody nie uzyskało o niej wiedzy lub nie było w stanie ustalić państwa odpowiedzialnego, to okres jednego roku rozpoczyna swój bieg od momentu uzyskania wiedzy o szkodzie lub państwie odpowiedzialnym. Ten ostatni przypadek zawiera jednak zastrzeżenie, iż

państwo roszczące winno się wykazać należytą starannością w zakresie ustalenia zarówno szkody, jak i państwa odpowiedzialnego za nią. Okolicznością zawieszającą bieg tego rocznego terminu nie może być niemożność ustalenia pełnej wartości szkody. Wówczas zgłoszenie roszczenia winno nastąpić w okresie roku od ustalenia szkody lub państwa zobowiązanego do naprawienia szkody, zaś skorygowanie wartości roszczenia powinno mieć miejsce w terminie roku od ustalenia pełnego już rozmiaru szkody. Niemniej wartość odszkodowania zgodnie z art. XII winna umożliwić osiągnięcie stanu sprzed wystąpieniem szkody¹¹.

Konwencja o międzynarodowej odpowiedzialności nie ma zastosowania wobec obywateli państwa zobowiązanego do naprawienia szkody, jak i wobec obcych obywateli, jeżeli uczestniczą oni w operacjach związanych z obiektem kosmicznym państwa zobowiązanego do naprawienia szkody albo przebywają w bezpośrednim sąsiedztwie planowanego wypuszczenia lub strefy odzyskania tego obiektu. Wreszcie wystąpienie z roszczeniem nie jest uzależnione od uprzedniego wyczerpania wszelkich lokalnych środków dostępnych państwu występującemu z roszczeniem albo osobom fizycznym lub prawnym, które ono reprezentuje.

Zasady odpowiedzialności organizacji międzynarodowej za szkodę wyrządzoną przez obiekt kosmiczny

W art. VI zd. 3 Układu wskazano, że za działalność w przestrzeni kosmicznej, którą prowadzi organizacja międzynarodowa, odpowiedzialność ponosi zarówno ta organizacja międzynarodowa, jak i jej państwa członkowskie. Tym samym już w 1967 r. podmiotowość organizacji międzynarodowej w przestrzeni kosmicznej i wynikająca z niej odpowiedzialność za podejmowane działania w przestrzeni kosmicznej nie budziły wątpliwości. Znalazło to swoje dosłowne potwierdzenie również w art. XXII ust. 2 Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności. Przywołana Konwencja poza niewątpliwym stwierdzeniem zasadności ponoszenia odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez obiekt kosmiczny zarówno przez samą organizację międzyrządową, jak i jej państwa członkowskie, wprowadza jednak pewne uszczegółowienia. Przede wszystkim organizacja międzyrządowa wraz z państwami członkowskimi ponosi odpowiedzialność solidarną. Oznacza to, iż z roszczeniem o zaspokojenie całości lub części szkody można wystąpić zarówno do samej organizacji, jak i któregośkolwiek jej państwa członkowskiego, z zastrzeżeniem jednak pierwszeństwa przedstawienia roszczeń o odszkodowanie organizacji międzynarodowej, a gdy ta w terminie 6 miesięcy nie zapłaci sumy uzgodnionej lub ustalonej jako odszkodowanie, należy w drugiej kolejności zwrócić

¹¹ D. Linden, *The Impact of National Space Legislation on Private Space Undertakings: Regulatory Competition vs. Harmonization*, „Journal of Science Policy & Governance” 2016, vol. 8, issue 1, s. 7–8.

się do wszystkich lub któregośkolwiek z państw członkowskich, powołując się na obowiązek zapłaty. W myśl art. XXII ust. 4 Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności zasadne są też wszelkie roszczenia o odszkodowanie z tytułu szkody wyrządzonej organizacji międzyrządowej przez obiekt kosmiczny.

Na podstawie przytoczonych aktów prawa międzynarodowego należy wyróżnić dwa rodzaje odpowiedzialności organizacji międzynarodowych: odpowiedzialność za naruszenie prawa międzynarodowego (*responsibility*) i odpowiedzialność za działania niezabronione przez prawo międzynarodowe, lecz przynoszące w konsekwencji szkodę (*liability*). Obu form wyrządzenia szkody, przynajmniej teoretycznie, może dopuścić się organizacja międzyrządowa jako wtórny podmiot prawa międzynarodowego. Niemniej odpowiedzialność ponoszona przez organizację międzynarodową ma charakter wtórny albo wręcz uzupełniający wobec pierwotnych podmiotów prawa międzynarodowego, które tę organizację powołują i kształtują. Z tego też powodu państwa tworzące organizację międzynarodową ponoszą wraz z organizacją międzynarodową odpowiedzialność, a nawet mogą czynić zadość szkodzie wyrządzonej w związku z poczynaniami organizacji zamiast tego wtórnego bytu. Na tym tle raczej mało prawdopodobne wydaje się doprowadzenie przez organizację międzynarodową do szkody poprzez łamanie prawa międzynarodowego, a za znacznie bardziej realistyczny należy uznać scenariusz, kiedy to działania niezabronione przez prawo międzynarodowe organizacji międzyrządowej doprowadzą do szkody¹².

W przypadku organizacji międzynarodowej, podobnie jak i w odniesieniu do państw, należy rozważyć odpowiedzialność na zasadzie ryzyka oraz na zasadzie winy. Natomiast gdyby organizacja międzyrządowa poniosła szkodę, także należy brać pod uwagę okoliczności przyczynienia się tego wtórnego podmiotu do szkody w ramach rażącego niedbalstwa lub czynu bądź zaniechania obarczonego zamiarem wywołania szkody, co może pozwolić podmiotowi zobowiązanemu do naprawienia szkody czynić starania, by wyłączyć lub ograniczyć swoją odpowiedzialność, jeśli ów podmiot nie dopuścił do szkody na skutek naruszenia prawa międzynarodowego.

Odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez obiekt kosmiczny w oparciu o projekt polskiej ustawy

Projekt ustawy z dnia 10 lipca 2017 r. o działalności kosmicznej oraz Krajowym Rejestrze Obiektów Kosmicznych jest odpowiedzią na wyraźnie zarysowaną lukę w przestrzeni polskiego ustawodawstwa, która powstała już w 1968 r.

¹² S.M. Grochalski, *Działania organizacji międzynarodowych w przestrzeni kosmicznej* [w:] *Odpowiedzialność międzynarodowa jako element międzynarodowego porządku prawnego*, red. A. Kozłowski, B. Mielnik, Wrocław 2009, s. 306–311.

W tym roku bowiem wszedł w życie w odniesieniu do Polski Układ wskazujący w art. VIII na kompetencje państw-sygnatariuszy tego aktu do rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną¹³. Natomiast obowiązek rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną został sprecyzowany w Konwencji o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną, otwartej do podpisania w Nowym Jorku 14 stycznia 1975 r., która weszła w życie w odniesieniu do Rzeczypospolitej Polskiej 22 listopada 1978 r. Artykuł II tego aktu prawnego stanowi bowiem, iż w przypadku wypuszczenia na orbitę okołoziemską lub poza nią obiektu kosmicznego winno dokonać rejestracji tego obiektu państwo wypuszczające lub względnie jedno z państw wypuszczających ten obiekt. Co więcej, zgodnie z art. IV Konwencji o rejestracji państwo rejestrujące zobowiązane jest również poinformować, tak szybko, jak to praktycznie możliwe, Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych o wpisaniu do rejestru obiektu. Jednocześnie państwo to pozostaje zobowiązane w ramach tej informacji określić: nazwę państwa lub państw wypuszczających, odpowiedni znak rozpoznawczy obiektu kosmicznego lub jego numer rejestracyjny, datę i terytorium lub miejsce wypuszczenia, główne parametry orbity, a także ogólne przeznaczenie obiektu kosmicznego. Wydaje się zatem, iż powyższe informacje powinny stanowić obligatoryjny zakres informacji wskazywanych w polskim rejestrze obiektów kosmicznych. Projekt ustawy z dnia 10 lipca 2017 r. o działalności kosmicznej oraz Krajowym Rejestrze Obiektów Kosmicznych czyni zadość tym wymaganiom w art. 14.

O ile jednak Układ, Konwencja o międzynarodowej odpowiedzialności, Konwencja o rejestracji, a także projekt ustawy o działalności kosmicznej oraz Krajowym Rejestrze Obiektów Kosmicznych wykonujący założenia tych trzech wiążących Polskę umów międzynarodowych¹⁴ odnosi się do rejestracji obiektu kosmicznego, to w żadnym z tych aktów nie została uwzględniona problematyka ewentualnego wyrejestrowania obiektu kosmicznego.

W art. 22 projektu ustawy o działalności kosmicznej oraz Krajowym Rejestrze Obiektów Kosmicznych zapisano klauzulę generalną, iż Rzeczpospolita Polska ponosi odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez obiekt kosmiczny na zasadach określonych w prawie międzynarodowym. Szczegółowe odniesienie znajdziemy natomiast w art. 3 pkt 3 analizowanego projektu, gdzie w zakresie

¹³ Warto tutaj zauważyć, że akt ten poprzedziła rezolucja nr 1862/XVII Zgromadzenia Ogólnego ONZ podnosząca kwestię rejestracji, która co prawda nie nakładała na państwa wiążących zobowiązań, ale wprowadzała rekomendacje w tym zakresie i stanowiła zapowiedź przyszłych umów międzynarodowych odnoszących się do tej problematyki, takich jak: Układ czy Konwencja o rejestracji obiektów wypuszczonych w przestrzeń kosmiczną, otwarta do podpisania w Nowym Jorku 14 stycznia 1975 r. (Dz.U. 1979, nr 5, poz. 22), dalej: Konwencja o rejestracji.

¹⁴ E. Mreńca, *Aksjomaty krajowego prawa kosmicznego – polska perspektywa* [w:] *Prawne aspekty działalności kosmicznej*, red. K. Myszońska-Kostrzewa, E. Mreńca, P.B. Zientarski, Warszawa 2019, s. 40.

szkody akt ten wprost odsyła do Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności. Artykuł 23 tego projektu określa natomiast uprawnienia regresowe polskiego państwa wobec właściciela obiektu kosmicznego w przypadku, gdy Rzeczpospolita Polska zapłaciła za szkodę. Roszczenie zwrotne może opiewać na pełną sumę odszkodowania, jeżeli szkoda powstała z winy operatora lub w związku z naruszeniem warunków uzyskanego zezwolenia na wykonywanie działalności kosmicznej. Oznacza to, że istnieje możliwość miarkowania wysokości szkody w przypadku wykazania braku zawinienia po stronie operatora prowadzącego działalność kosmiczną lub w przypadku niewykazania naruszenia warunków uzyskanego zezwolenia. Oznacza to też, iż ciężar wykazania winy operatora bądź naruszenia warunków zezwolenia w sytuacji dochodzenia zwrotu pełnej wysokości zapłaconej szkody spoczywa na występującym z roszczeniem zwrotnym, tj. na Skarbie Państwa. Zgodnie bowiem z art. 23 ust. 4 analizowanego projektu w zakresie nieuregulowanym mają zastosowanie przepisy Kodeksu cywilnego¹⁵, zaś art. 6 k.c. nakłada ciężar udowodnienia faktu na osobę, która z faktu tego wywodzi skutki prawne.

Niestety projekt ustawy o działalności kosmicznej oraz Krajowym Rejestrze Obiektów Kosmicznych w zakresie odpowiedzialności za szkodę formułuje w art. 23 jedynie bardzo enigmatyczne uprawnienie do zwrotnego roszczenia wobec właściciela, nie precyzując przy tym owej własności. Szerszego określenia właściciela nie znajdziemy też w art. 3 projektu zawierającym podstawowe definicje ani też w Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności, do której ów art. 3 odsyła w zakresie szkody. Rozważania dotyczące odpowiedzialnego za szkodę niedookreślonego właściciela tylko na pozór wydają się błahe, bowiem właścicielem odpowiedzialnym w zakresie roszczenia zwrotnego może być organizacja międzyrządowa, międzynarodowa korporacja czy nawet polski podmiot prawny zarejestrowany lub posiadający siedzibę w innym państwie członkowskim Unii Europejskiej. Okoliczności te wydają się jeszcze bardziej problematyczne, kiedy podniesiemy brak uregulowań w odniesieniu do kognicji sądowej lub legitymacji procesowej biernej.

W powyższym kontekście słuszny wydaje się zapis zawarty w art. 25 ust. 1 analizowanego projektu nakładający na właściciela obiektu kosmicznego obowiązkowe ubezpieczenie odpowiedzialności cywilnej za szkodę. Na tym tle należy jednak rozważyć zasadność zapisu zawartego w art. 25 ust. 3, w myśl którego do obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej właściciela obiektu kosmicznego nie stosuje się ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych (Dz.U. 2016, poz. 2060)¹⁶. Wykreślenie bowiem

¹⁵ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 2022, poz. 1360).

¹⁶ M.T. Kłoda, K. Malinowska, B. Malinowski, M. Polkowski, *Polskie prawo kosmiczne – wyzwania i kompromisy*, „Przegląd Sejmowy” 2022, nr 3(170), s. 113.

dorobku polskiej doktryny i orzecznictwa co do wieloletniej i z powodzeniem funkcjonującej ustawy, a zatem pozbawienie zastosowania niektórych rozwiązań prawnych nawet *per analogiam*, i niewprowadzenie żadnych szczegółowych uregulowań w ich miejsce może prowadzić do poczucia niepewności sytuacji prawnej, a przede wszystkim do wzrostu cen za tego rodzaju ubezpieczenie. Na tym tle szczególne wątpliwości w literaturze przedmiotu wywołuje brak precyzyjnego zdefiniowania kręgu podmiotów ubezpieczonych, poza podmiotem objętym obowiązkiem ubezpieczenia, a także przedmiotu ubezpieczenia i okresu ponoszenia odpowiedzialności¹⁷.

Podsumowanie

Istnienie polskiego prawa kosmicznego należy oceniać wyłącznie w kontekście atrybutu suwerennego państwa w czasach technologicznego rozwoju nie tylko gospodarczego, ale też i wojskowego. Za przykład rozwoju obu wymienionych gałęzi posłużyć może chociażby zastosowanie satelitarnej teledetekcji. Pozbawienie się tej i wielu innych możliwości wynikających z działalności w przestrzeni kosmicznej poprzez brak stosownych uregulowań tworzy z polskiego prawa kosmicznego jedynie współczesną figurę retoryczną. Z tego też powodu prace nad projektem ustawy o działalności kosmicznej oraz Krajowym Rejestrze Obiektów Kosmicznych należy oceniać ze wszech miar pozytywnie. Niestety Rzeczpospolita Polska nie należy do awangardy państw wprowadzających wewnętrzne ustawodawstwo w zakresie przestrzeni kosmicznej. Co więcej, projekt ustawy o działalności kosmicznej oraz Krajowym Rejestrze Obiektów Kosmicznych w treści z dnia 10 lipca 2017 r. wymaga szerokich konsultacji, a nawet stosownych zmian, zwłaszcza w przedmiocie regulacji proceduralnych czy w zakresie obowiązkowego ubezpieczenia. Niemniej brak tej ustawy, a przy tym od ponad półwiecza wyraźnie zarysowana luka w przestrzeni polskiego ustawodawstwa kosmicznego, skazuje nasze państwo niemalże na wykluczenie z przestrzeni społeczności międzynarodowej w obszarze rozwoju gospodarczego i wojskowego.

Bibliografia

- Brodecki Z., Malinowska K., *Regulacja odpowiedzialności za szkodę i jej ubezpieczenia w przyszłym polskim ustawodawstwie kosmicznym*, „Państwo i Prawo” 2019, z. 2.
Dempsey P.S., *National Laws Governing Commercial Space Activities: Legislation, Regulation, & Enforcement*, „Northwestern Journal of International Law & Business” 2016, vol. 36, issue 1.

¹⁷ Z. Brodecki, K. Malinowska, *Regulacja odpowiedzialności za szkodę i jej ubezpieczenia w przyszłym polskim ustawodawstwie kosmicznym*, „Państwo i Prawo” 2019, z. 2, s. 48–61.

- Forganni A., *The potential of space tourism for space popularisation: An opportunity for the EU Space Policy?*, „Space Policy” 2017, vol. 41.
- Grochalski S.M., *Działania organizacji międzynarodowych w przestrzeni kosmicznej* [w:] *Odpowiedzialność międzynarodowa jako element międzynarodowego porządku prawnego*, red. A. Koźłowski, B. Mielnik, Wrocław 2009.
- Grochalski S.M., *Rozwój (dynamika) prawa kosmicznego. Od „monopolu” reżimu międzynarodowego do współczesnych regulacji w systemach prawa wewnętrznego. Zarys problemu* [w:] *Prawo lotnicze i kosmiczne oraz technologie – nowe wyzwania*, red. E. Dynia, M. Pączek, Rzeszów 2019.
- Kłoda M.T., Malinowska K., Malinowski B., Polkowska M., *Polskie prawo kosmiczne – wyzwania i kompromisy*, „Przegląd Sejmowy” 2022, nr 3(170).
- Linden D., *The Impact of National Space Legislation on Private Space Undertakings: Regulatory Competition vs. Harmonization*, „Journal of Science Policy & Governance” 2016, vol. 8, issue 1.
- Mendes de L.P., Traa H., *Space Law* [w:] *The practice of shared responsibility in international law*, red. A. Nollkaemper, I. Plakokefalos, Cambridge 2017.
- Mreńca E., *Aksjomaty krajowego prawa kosmicznego – polska perspektywa* [w:] *Prawne aspekty działalności kosmicznej*, red. K. Myszone-Kostrzewa, E. Mreńca, P.B. Zientarski, Warszawa 2019.
- Myszone-Kostrzewa K., *Polska wobec wyzwań stawianych w dziedzinie badań i użytkowania przestrzeni kosmicznej* [w:] *Prawo międzynarodowe – teraźniejszość, perspektywy, dylematy. Księga Jubileuszowa Profesora Zdzisława Galickiego*, red. E. Mikos-Skuza, K. Myszone-Kostrzewa, J. Poczuć, Warszawa 2013.
- Olejniczak A., komentarz do art. 415 [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. III: *Zobowiązania – część ogólna*, red. A. Kidyba, Warszawa 2013.

Streszczenie

Według Konwencji o międzynarodowej odpowiedzialności za szkody kosmiczne sporządzonej w Moskwie, Londynie i Waszyngtonie 29 marca 1972 r. za szkody wyrządzone gdziekolwiek indziej niż na powierzchni Ziemi obiektowi kosmicznemu przez obiekt kosmiczny innego państwa wypuszczającego to ostatnie państwo odpowiada, gdy szkoda wynika z jego winy lub z winy osób, za które jest ono odpowiedzialne. Tym samym każde państwo ponosi odpowiedzialność na zasadzie winy za każdą szkodę wyrządzoną przez wysłany ze swojego terytorium obiekt kosmiczny. Z tego też powodu projekt ustawy z dnia 10 lipca 2017 r. o działalności kosmicznej oraz Krajowym Rejestrze Obiektów Kosmicznych pozwala Skarbowi Państwa RP występować z roszczeniami zwrotnymi z tytułu szkód wyrządzonych przez obiekt kosmiczny do właściciela tego obiektu kosmicznego, a w przypadku wykazania winy operatora w wyrządzeniu szkody – również do tego operatora, i to w pełnej wysokości. Projekt ten ponadto nakłada na właścicieli obiektów kosmicznych obowiązkowe ubezpieczenie OC. Niestety ten ostatni przywołany zapis pozostaje niezwykle lakoniczny, a obowiązkowe OC stosowane wobec obiektów kosmicznych nie będzie podlegać – nawet *per analogiam* – ugruntowanym w orzecznictwie przepisom ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych, tak jak ma to miejsce w przypadku pojazdów mechanicznych.

Słowa kluczowe: międzynarodowe prawo kosmiczne, polskie ustawodawstwo w zakresie przestrzeni kosmicznej

PRINCIPLES OF LIABILITY FOR DAMAGE CAUSED BY A SPACE OBJECT LAUNCHED INTO OUTER SPACE BY THE REPUBLIC OF POLAND

Summary

According to the Convention on International Liability for Space Damage, drawn up in Moscow, London and Washington on 29 March 1972 in the event of damage being caused elsewhere than on the surface of the Earth to a space object by a space object of another launching State, the latter shall be liable only if the damage is due to its fault or the fault of persons for whom it is responsible. Therefore, every state is liable on the basis of the fault for damages which were caused by a space object dispatched from its territory. For this reason, the draft Act on space activities and the National Register of Space Objects of 10 July 2017 allows the State Treasury to raise a recourse claims for damages which were caused by a space object, from the owner of that space object, and if the operator is found to be guilty of causing damages, also from this operator to its full value. Moreover, this draft obliges the owners of space object to have compulsory third part liability insurance. Unfortunately, the last mentioned provision remains extremely laconic, and the compulsory third party liability insurance applicable to space objects will not be subject – *per analogiam* – to the provisions of the Act on Compulsory Insurance, the Insurance Guarantee Fund and the Polish Motor Insurers' Bureau of 22 May 2003 as it is the case of motor vehicles.

Keywords: international space law, Polish (domestic) space law